

Permanent Peoples' Tribunal, Verdict of the Tribunal

April 16, 1984

****...they constitute a people protected by the right to self determination which necessarily implies that they also constitute a group, the destruction of which is outlawed by virtue of the rule pertaining to genocide.****

Permanent Peoples' Tribunal
April 16, 1984

Verdict of the Tribunal

Preamble

The most fundamental of all assaults on the right of peoples is the crime of genocide. Nothing is graver in a criminal sense than a deliberate state policy of systematic extermination of a people based on their particular ethnic identity. This centrality of genocide to the works of the Permanent Peoples' Tribunal is embodied in its basic framework of law set forth in the Universal Declaration of the Rights of Peoples (Algiers, 4 July 1976).

Article 1 of the Algiers Declaration asserts: 'Every people has the right to existence.' Article 2: 'Every people has the right to respect of its national and cultural identity.' Article 3: 'Every people has the right to retain peaceful possession of its territory and to return to it if it is expelled.'

And finally, Article 4 confronts directly the reality of genocide: 'None shall be subjected, because of his national or cultural identity, to massacre, torture, persecution, deportation, expulsion or living conditions such as may compromise the identity of integrity of the people to which he belongs.'

Yet, it may still be asked, why so many years after the alleged genocide, should the Tribunal devote its energies to an inquiry into the allegations of the Armenian people. After all, the basic grievance of massacre and extermination is fixed in time sixty-nine years ago in 1915. The Tribunal is convinced that its duties include the validation of historic grievances if these have never been properly brought before the bar of justice and acknowledged in an appropriate form by the government involved.

In this instance, the basis for an examination and evaluation of these Armenian allegations is especially compelling. Every government of the Turkish state since 1915 has refused to come to grips with the accusation of responsibility for the genocidal events.

In recent international forums and academic meetings, the Turkish government had made a concerted effort to block inquiry or acknowledgement of the Armenian genocide.

Furthermore, the current Turkish government has not taken cognizance of these most serious charges of responsibility for extermination the Armenian people. On the contrary, additional charges implicate the present Turkish government in continuing these exterminist policies.

Particularly relevant in this regard are the charges of deliberate destruction, desecration, and neglect of Armenian cultural monuments and religious buildings. The Tribunal adopts the view that charge of the crime of genocide remains a present reality to be examined and, if established, to be appropriately and openly acknowledged by leaders of the responsible state. The victims of a crime of genocide are entitled to legal relief even after this great lapse of time, although this relief must necessarily reflect present circumstances.

Here, also, the attitudes of the Armenian survivors and their descendants are also relevant. Any people rightfully insist and seek a formal recognition by legal authorities of crimes and injustices found to have been committed at their expense. The more extreme the injustice and the longer it is covered up, the more profound is this longing for recognition. The Tribunal notes with regret that the frustration arising from this denial of acknowledgement has seemingly contributed to the recourse to terrorist acts against Turkish diplomats and others. The hope of the Tribunal is to facilitate a constructive process of coming to terms with the Armenian reality, which may lead to a resolution or moderation of the conflict that may arise from it.

Genocide is the worst conceivable crime of state. Often, the state responsible is protected from accountability by other states and by the international framework of the organizations, including the United Nations, composed exclusively of states. One striking feature of the Armenian experience is the responsibility of other states who, for reasons of geopolitics, join with the Turkish government in efforts to prevent, even at this late date, a thorough inquiry and award of legal relief.

The Permanent Peoples' Tribunal was brought into existence partly to overcome the moral and political failures of states as instruments of justice. The Tribunal has inquired into the Armenian grievances precisely because of the long silence of the organized international society and, especially, of the complicity of leading Western states (with the recent exception of France) who have various economic, political, and military ties with the Turkish state.

The Tribunal also acts because it is deeply concerned with the prevalence of genocide and genocidal attitudes in our world. As members of the Tribunal we believe that the uncovering and objective documentation of allegations of genocide contributes to the process of acknowledgement. To uncover and expose the genocidal reality makes it somewhat harder for those with motives of cover up to maintain their position. By validating the grievances of the victims, the Tribunal contributes to the dignity of their suffering and lends support to their continuing struggle. Indeed, acknowledging genocide itself is a fundamental means of struggling against genocide. The acknowledgement is itself an affirmation of the right of a people under international law to a safeguarded existence.

The Facts

I. Historical Introduction

The presence of the Armenian people in eastern Anatolia and the Caucasus is attested from the sixth century B.C. onward. For two millennia the Armenian people alternated between periods of independence and vassalage. A succession of royal dynasties came to an end with the collapse of the last Armenian kingdom in the fourteenth century. Having adopted Christianity as their state religion in the early part of the fourth century as well as their own alphabet, both of which gave them a national identity from this period, the Armenians were often persecuted because of their faith by various invaders and suzerains. Though they occupied a geographical position which, as a strategic crossroads, was particularly vulnerable, the Armenians were able until the First World War to create and preserve on their historic territory - which the Turks themselves called Emenistan - a language, a culture, and a religion: in short, an identity.

Following the disappearance of the last Armenian kingdom, the greater part of Armenia fell under Turkish domination, while the Eastern regions were under the control first of Persia, then of the Russians, who annexed them in the nineteenth century.

Like other religious minorities, the Armenian community (or 'millet') enjoyed religious and cultural autonomy within the Ottoman Empire and, indeed, was left more or less in peace during the classical period of the Empire's history, in spite of the Armenians' status as second-class citizens ('rayahs').

But with the decline of the Empire in the nineteenth century, conditions grew steadily worse and the climate became one of oppression. The growth in population and the arrival of successive waves of Turkish refugees from Russia and the Balkans as well as the sedentarization of nomads (Kurds, Circassians, etc.) upset the balance of populations and increased the pressure of competition for land, creating numerous problems of tenure in the agrarian sector. The result was a deterioration in the fortunes of the Armenian population, who were mostly peasants and farmers. Modernization and reform were made difficult by the fossilized structure of the Empire. The few attempts at reform (formation of a modern army, taxation in coin) merely impoverished the peasantry further. At the same time, the emergence of national feelings in the Balkans was leading increasingly to the independence of peoples who had hitherto been under Ottoman rule. The empire was being steadily weakened, not least due to its foreign debt.

From 1878, following the Russian-Turkish war the Armenian question became a factor in the question of the Orient. Article 16 of the Treaty of San Stefano (1878) provided that a series of reforms would be carried out in Armenian areas under Russian guarantee. However, following a reversal of alliances, the Treaty of Berlin (1878) relieved Turkey of part of its obligations and charged Great Britain to supervise the reforms; but they were never implemented.

A revolutionary movement began to develop within the Armenian community (Dashnak and Hunchak parties). Following the Sasun insurrection in 1894, approximately 300,000 Armenians were massacred in the eastern provinces and in Constantinople on the orders of Sultan Abdul Hamid. Protests by the Powers led to more promises of reforms which, again, were never kept; the guerilla ('fedayis') struggle continued. From the turn of the century onward, Armenian revolutionaries also began to cooperate with the Young Turk party in the definition of a federalist plan for the Empire. Following the hopes generated by the constitutional revolution of 1908 Young Turk ideology, under pressure of the exercise of power and external events as well as from the radical wing of the movement, began to develop toward a form of exclusive nationalism which found expression in Pan-Turkism and Turanism.

The Armenians' situation in the Eastern province had not changed either as the result of the revolution or of the overthrow of Abdul Hamid in 1909 (massacres of Adana), and demands for reforms were again made by the Entente Powers. These demands were eventually heard in February 1914, and two inspectors were appointed to supervise their implementation. The appointments were considered by the Ottoman government as unacceptable interference.

At the outbreak of the First World War, the Ottoman Empire was uncertain as to which side to join. At the beginning of November 1914, under German pressure, it sided with the Central Powers. This placed the Armenians in a difficult position. They occupied a territory which Turkey considered as vital to the realization of its Turanist imperialistic ambitions with regard to the peoples of Transcaucasia and Central Asia. Furthermore, the division of the Armenian people between the Ottoman Empire (2,000,000 Armenians) and Russia (1,700,000) inevitably meant that the two sections of the population found themselves on opposing sides. At the Eighth Congress of the Armenian Revolutionary Federation at Erzerum in August 1914, the Dashnak party rejected Young Turk requests to engage in subversive action among the Russian Armenians. From the beginning of the war, the Turkish Armenians behaved in general as loyal subjects, signing up with the Turkish army. The Russian Armenians, on their side, were routinely conscripted into the Russian Army and sent to fight on the European fronts. In the first months of the war, Russian Armenians enrolled with volunteer corps which acted as scouts for the Tsarist army - the Russian answer to the plan Turks had submitted to Armenians in Erzerum some months earlier. The Erzerum refusal and the formation of these volunteer battalions were used as arguments by the Young Turks to allege Armenian treachery. Enver, who had been appointed Supreme Commander of Turkish forces, achieved a breakthrough into Transcaucasia in the middle of winter, but was defeated at Sarkamish as much by the weather conditions as by the Russian army. Of the Turkish Third Army's 90,000 men, only 15,000 remained. In the depressed aftermath of the defeat in the Caucasus, the anti-Armenian measures began.

II. The Genocide

Beginning in January 1915, Armenians soldiers and gendarmes were disarmed, regrouped in work brigades of 500 to 1,000 men, put to work on road maintenance or as porters, then taken by stages to remote areas and executed. It was not until April that the implementation of a plan began, with successive phases carried out in a disciplined sequence. The signal was first given for deportation to begin in Zeytun in early April, in an area of no immediate strategic importance. It was not until later that deportation measures were extended to the border provinces.

The pretext used to make the deportation a general measure was supplied by the resistance of the Armenians of Van. The val of Van, Jevdet, sacked outlying Armenian villages and the Van Armenians organized the self-defense of the city. They were saved by a Russian breakthrough spearheaded by the Armenian volunteers from the Caucasus. After taking Van on May 18th, the Russians continued to press forward but were halted in late June by a Turkish counter-offensive. The Armenians of the vilayet of Van were thus able to retreat and escape extermination.

When the news of the Van revolt reached Constantinople, the Union and Progress (Ittihad) Committee seized the opportunity. Some 650 personalities, writers, poets, lawyers, doctors, priests and politicians were

imprisoned on April 24th and 25th, 1915, then deported and murdered in the succeeding months. Thus was carried out what was practically the thorough and deliberate elimination of almost the entire Armenian intelligentsia of the time.

From April 24 onwards, and following a precise timetable, the government issued orders to deport the Armenians from the eastern vilayets. Since Van was occupied by the Russian army, the measures applied only to the six vilayets of Trebizond (Trabzon), Erzerum, Bitlis, Diarbekir, Kharpur, and Sivas. The execution of the plan was entrusted to a 'special organization' (SO), made up of common criminals and convicts trained and equipped by the Union and Progress Committee. This semi-official organization, led by Behaeddin Shakir, was under the sole authority of the Ittihad Central Committee. This semi-official organization, led by Behaeddin Shakir, was under the sole authority of the Ittihad Central Committee. Constantinople issued directives to the valis, kaymakans, as well as local SO men, who had discretionary powers to have moved or dismissed any uncooperative gendarme or official. The methods used, the order in which towns were evacuated, and the routes chosen for the columns of deportees all confirm the existence of a centralized point of command controlling the unfolding of the program. Deportation orders were announced publicly or posted in each city and township. Families were allowed two days to collect a few personal belongings; their property was confiscated or quickly sold off. The first move was generally the arrest of notables, members of Armenian political parties, priests, and young men, who were forced to sign fabricated confessions then discreetly eliminated in small groups. The convoys of deportees were made up of old people, women, and children. In the more remote villages, families were slaughtered and their homes burned or occupied. On the Black Sea coast and along the Tigris near Diarbekir boats were heaped with victims and sunk. From May to July 1915, the eastern provinces were sacked and looted by Turkish soldiers and gendarmes. SO gangs ('chetes'), etc. This robbery, looting, torture, and murder were tolerated or encouraged while any offer of protection to the Armenians was severely punished by the Turkish authorities.

It was not possible to keep the operation secret. Alerted by missionaries and consuls, the Entente Powers enjoined the Turkish government, from May 24, to put an end to the massacres, for which they held members of the government personally responsible. Turkey made the deportation official by issuing a decree, claiming treason, sabotage, and terrorist acts on the part of the Armenians as a pretext.

Deportation was in fact only a disguised form of extermination. The strongest were eliminated before departure. Hunger, thirst, and slaughter decimated the convoys' numbers. Thousands of bodies piled up along the roads. Corpses hung from trees and telegraph poles; mutilated bodies floated down rivers or were washed up on the banks. Of the seven eastern vilayets' original population of 1,200,000 Armenians, approximately 300,000 were able to take advantage of the Russian occupation to reach the Caucasus; the remainder were murdered where they were or deported, the women and children (about 200,000 in number) kidnapped. Not more than 50,000 survivors reached the point of convergence of the convoys of deportees in Aleppo.

At the end of July 1915, the government began to deport the Armenians of Anatolia and Cilicia, transferring the population from regions which were far distant from the front and where the presence of Armenians could not be regarded as a threat to the Turkish army. The deportees were driven south in columns which were decimated en route. From Aleppo, survivors were sent on toward the deserts of Syria in the south and of Mesopotamia in the southeast. In Syria, reassembly camps were set up at Hama, Homs, and near Damascus. These camps accommodated about 120,000 refugees, the majority of whom survived the war and were repatriated to Cilicia in 1919. Along the Euphrates, on the other hand, the Armenians were driven ever onward toward Deir-el-Zor, approximately 200,000 reached their destination. Between March and August 1916, orders came from Constantinople to liquidate the last survivors remaining in the camps along the railway and the banks of the Euphrates.

There were nevertheless still some Armenians remaining in Turkey. A few Armenian families in the provinces, Protestants and Catholics for the most part, had been saved from death by the American missions and the Apostolic Nuncio. In some cases, Armenians had been spared as a result of resolute intervention by Turkish officials, or had been hidden by Kurdish or Turkish friends. The Armenians of Constantinople and Smyrna also escaped deportation. Lastly, there were cases of resistance (Urfa, Shabin-Karahisar, Musa-Dagh). In all, including those who took refuge in Russia, the number of survivors at the end of 1916 can be estimated at 600,000 out of an estimated total population in 1914 of 1,800,000, according to A. Toynbee.

In Eastern Anatolia, the entire Armenian population had disappeared. A few survivors of the slaughter took refuge in Syria and Lebanon, while others reached Russian Armenia. In April 1918, in order to circumvent provisions of the Treaty of Brest-Litovsk stipulating that Bolshevik Russia cede Batum, Kars, and Ardahan to Turkey, Transcaucasia declared independence, forming a short-lived Federation which was to break up into three republics in May 1918: Georgia, Armenia, and Azerbaijan.

At its defeat in November 1918, Turkey recognized the Armenian state and even ceded to it in the following year the vilayets of Kars and Ardahan.

All the allied governments had solemnly promised on several occasions, in statements by their representatives Lloyd George, Clemenceau, Wilson, etc., to ensure that justice was done by the 'martyred Armenian people'.

In April 1920, the San Remo Conference proposed that the United States accept an Armenian mandate, and that, whatever the United States decision, President Wilson should define the frontiers of the Armenian State and that the peace treaty with Turkey should designate him as a referee in the question of the Turkish-Armenian frontiers.

The Treaty of Sèvres (August 10, 1920), which recognized the Armenian state and ratified the frontiers drawn by President Wilson, did not, however, settle the issue. This Treaty, which was signed by the government in Constantinople and which shared out large sections of Anatolia to the Italians, the British, and the French as well as favoured the Greeks in the Aegean Sea, was unacceptable to Mustafa Kemal, who rejected it. The Republic of Armenia under the leadership of the socialist Armenian Revolutionary Federation (Dashnak) was soon caught in a vice between the Kemal offensive and Bolshevik Russia. When, on November 20, 1920, President Wilson officially set forth the territorial limits of the new state, the collapse of the Republic was only a few days off. The vilayets of Kars and Ardahan were retaken by Turkey (Treaty of Alexandropol) and what remained of Armenia (approximately 30,000 sq. km.) became Soviet on December 2, 1920.

On July 24, 1923, the Treaty of Lausanne was signed by the Great Powers and the new Republic of Turkey with no mention of Armenia or the rights of Armenians. The Armenian question was closed.

III. The Evidence

The Tribunal is invited to pronounce judgement on the charge of genocide brought on the basis of the events of 1915-1915.

The Tribunal considers that the facts presented above are established on the basis of substantial and concordant evidence. This evidence has been produced and analyzed in the various reports heard by the Tribunal, to which numerous documents have been submitted.

A near-exhaustive bibliography of these sources has been drawn up by Professor R.G. Hovannisian, *The Armenian Holocaust*, Cambridge, Massachusetts, 1981.

Not counting the Ottoman archives-which are inaccessible-the main documents are as follows:

- The German archives, which in view of the status of Germany as ally of the Ottoman Empire, are of prime significance. Especially worthy of note are the reports and eyewitness observations of Johannes Lepsius, of Dr. Armin Wegner, of the charitable organization 'Deutscher Hilfsbund', of Dr. Jacob Kunzler, of the journalist Stuermer, of Dr. Martin Niepage, of the missionary Ernst Christoffel, and of General Liman von Sanders; the latter related how the Armenian populations of Smyrna and Andrinopolis were spared as a result of his resolute personal intervention.
- The reports of German diplomatic and consular personnel who were the eyewitnesses of the conditions of the dispersion of the Armenians at Erzerum, Aleppo, Samsun, etc.
- The American archives, which also contained very ample material in confirmation of the above (reports by missionaries, consuls, and charities) and 'Internal Affairs of Turkey, 1910-1919. Race Problems', State Department, and the memoirs of the of the American Ambassador in Constantinople, Henry Morgenthau.
- The British authorities' Blue Book on these events, published in 1916 by Viscount Bryce.
- The minutes of the Trial of the Unionists (Ittihadists) on charges brought by the Turkish government following the defeat of the Ottoman Empire.

At the time of this trial, which took place between April and July 1919, the Turkish government collected evidence of the deportation and massacres and tried those responsible - the majority in their absence - by a court martial. The court convicted most of the defendants, including Talaat, Enver, and Jemal, who were sentenced to death in absentia.

- The reports submitted to the Tribunal by four survivors of the massacres who lived through the events as children.

IV. The Turkish Arguments

The Tribunal has examined the Turkish arguments as set forth in the documents submitted to it.

The refusal of the Turkish government to recognize the genocide of the Armenians is based essentially on the following arguments: lower estimate of death toll; responsibility of Armenian revolutionaries; counter-accusations; denial of premeditation.

- The number of Armenians living in the Ottoman Empire in 1914 has been variously estimated at 2,100,000 by the Armenian Patriarchate; 1,800,000 by A. Toynbee; and about 1,300,000 by the Turks. In spite of different estimates of the number of victims, the Armenians and almost all the Western experts agree on the proportion; approximately two thirds of the population. The Turks claim that the consequences of the 'transfer' were on a much smaller scale, resulting in the disappearance of 20-25 percent of the population due to generally poor wartime conditions. The Turkish state also points out that losses were heavy on the Muslim side. This argument appears to overlook the fact that Armenians have almost entirely disappeared from Anatolia. The population of Turkey is currently about 45 million, of whom less than 100,000 are Armenians.
- In order to shift responsibility away from itself, the Turkish government alleges that Armenians committed acts of sedition and indeed of treason in time of war. However, the Tribunal has found that the only armed actions undertaken within the Ottoman Empire were the Sasun revolt and the resistance of Van in April 1915.
- A further argument advanced by the Turkish state is the accusation that it was the Armenians who supposedly committed genocide against the Turks. It is true that in 1917 (i.e. more than a year after the deportation and extermination of the Armenians was completed) a number of Turkish villages were annihilated by Armenian troops. The Tribunal considers that these acts, however blameworthy, cannot be considered as genocide. Furthermore, the Tribunal notes that these acts were committed some considerable time after the mass slaughter suffered by the Armenians.

- Lastly, the Turkish state rejects the charge of premeditation, impugning the authenticity of the five telegrams sent by the Minister of the Interior, Talaat, which were certified as authentic by experts appointed by the Court at the trial of Soghomon Tehlirian at Berlin-Charlottenburg in 1921. Tehlirian was acquitted of the murder of Talaat in view of the crimes against humanity perpetrated by the Young Turk government. The German Ambassador, Wangenheim, for his part, left no doubt, as early as July 7, 1915 as to the premeditation of the events: 'these circumstances and the manner in which the deportation is being carried out are a demonstration of the fact that the government is indeed pursuing its goal of exterminating the Armenian race in the Ottoman Empire.' (Letter concerning the extension of the deportation measures to provinces not under threat of invasion by the enemy [No. 106 in the collection *Deutschland und Armenien, 1914-1918*] in the Wilhelmstrasse archives and published by the Rev. Lepsius.)

In 1971, the United Nations Commission on Human Rights asked its Sub-Committee on the fight against discriminatory measures and the protection of minorities, comprising independent experts, to undertake a 'study of the question of the prevention and punishment of the crime of genocide.'

In 1973 and 1975, the two interim reports which were submitted to the Sub-Committee by the special rapporteur contained a paragraph 30 which read as follows: 'In modern times, attention should be drawn to the existence of fairly abundant documentation relating to the massacre of the Armenians, considered as the first genocide of the twentieth century.'

In the final report submitted to the Commission in 1979, the aforementioned paragraph 30 was omitted.

The Commission's Chairman observed that the omission had given rise to such a wave of protest that its effects were assuming proportions which had possibly not been anticipated by the author. He therefore invited the rapporteur, when putting the finishing touches to his report, to bear in mind this reaction and statements made by the Commission delegates following the omission

The special rapporteur never reported back to complete his mission and the Sub-Committee, in pursuance of Economic and Social Council Resolution 1983/33, appointed another special rapporteur with instructions to fully revise and update the study on the question of the prevention and punishment of the crime of genocide.

The Tribunal has found that the Turkish delegation, in opposing the adoption of the above-mentioned paragraph 30, essentially advanced the following arguments:

- that the facts alleged were a distortion of historical truth.
- that the term genocide did not apply since the events concerned were not massacres but acts of war.
- and lastly, that harking back to events which took place as long ago as the beginning of the century would merely serve to stir up ill feeling.

On the first two points, concerning the facts and the law, the Tribunal has examined the arguments submitted in the case before it and trusts that in so doing it has contributed to meeting the wish of the Commission for Human Rights that efforts should be made to enable the Sub-Committee to complete its task taking into consideration all the material which has been submitted to it.

On the third point, the Tribunal can only observe that the refusal to adopt paragraph 30, quoted above, far from allaying concern, has given rise to passionate reaction.

In Law

I. On the Rights of the Armenian People

The Tribunal notes that the Armenian population groups which were the victims of the massacres and other atrocities which have been reported to it constitute a people within the meaning of the law of nations.

Today, this people has the right of self-determination in accordance with Article 1, S2 of the United Nations Charter and the provisions of the Universal Declaration of the Rights of Peoples adopted in Algiers on July 4, 1976. It is incumbent upon the international community, and primarily, on the United Nations Organization, to take all necessary measures to ensure the observance of this fundamental right, including measures the prime object of which shall be to enable the effective exercise of that right.

The Tribunal wishes to stress the special obligations which are placed upon the Turkish state in this regard arising from the general rule of the law of nations as well as from individual treaties to which it has been party and which date back approximately one hundred years. In this connection, the Tribunal draws special attention to the fact that by virtue of Article 61 of the Treaty of Berlin, the aforementioned state entered into an obligation as early as 1878 to assign the Armenian people within the Ottoman Empire a regime guaranteeing its right to flourish in a climate of security under the supervision of the international community. The Tribunal also notes that promises of self determination which were made to the Armenian people at the time of the First World War were not kept, since the international community unduly permitted the disappearance of an Armenian state which in principle had been clearly recognized both by the Allied and associated Powers and by Turkey in the Treaty of Batum.

The fact that the right of this state to peaceful existence within recognized borders as a member of the international community has not been observed, no more than was the right of the Armenian population to exist peacefully within the Ottoman Empire, cannot however be considered as effectively extinguishing the rights of the Armenian people, or of relieving the international community of its responsibility toward that people.

The Tribunal records that the fate of a people can never be considered as a purely internal affair, entirely subject to the whims, however well intentioned, of sovereign states. The fundamental rights of this people are of direct concern to the international community, which is entitled and duty bound to ensure that these rights are respected, particularly when they are openly denied by one of its member states.

In this particular case, this conclusion is still further corroborated by the fact that, even before the right of peoples to self determination was explicitly affirmed by the United Nations Charter, the rights of the Armenian people had already been recognized by the states concerned under the supervision of representatives of the international community.

II. On the Charge of Genocide

a) General rules applicable to charges of genocide

According to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, which was adopted by the United Nations General Assembly on December 9, 1948, genocide is 'a crime under international law', 'whether committed in time of peace or in time of war' (Article I).

Genocide means any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnic, racial or religious group, as such:

- Killing members of the group;
- Causing serious bodily or mental harm to members of the group;
- Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part;
- Imposing measures intended to prevent births within the group. (Article II)

According to Article III:

The following acts shall be punishable:

- Genocide;
- Conspiracy to commit genocide;
- Direct and public incitement to commit genocide;
- Attempt to commit genocide;
- Complicity in genocide.

Lastly, Article IV stipulates that persons guilty of one of the aforementioned acts shall be punished: 'whether they are constitutionally responsible rulers, public officials or private individuals.'

The Tribunal considers that these provisions must be accepted as defining circumstances in which genocide is to be punished in accordance with the law of nations, in spite of the fact that certain broader definitions exist.

This convention formally came into force on January 12, 1951 and was ratified by Turkey on July 31, 1950. It should not be inferred from this, however, that acts of genocide cannot be the object of an indictment in law if such acts were committed either before the convention came into force or within the territory of a state which had not ratified the Convention. While it is true that the Convention places upon signatory states obligations to prevent or punish a crime which is not defined in any other instrument, it must nevertheless be judged to be declaratory of law inasmuch as it condemns genocide itself.

This declaratory force of the instrument arises from the wording of the Convention itself. In the preamble, the contracting parties 'recognize that throughout history, genocide has inflicted severe losses on humanity' and 'confirm' in Article I that genocide constitutes a crime in the law of nations. This confirmation necessarily implies that this crime existed before December 9, 1948. It is, moreover, generally acknowledged by international legal doctrine of states, which reflects the undeniable reality of a collective conscience of states. It is of little consequence that the term 'genocide' itself was only recently coined. The only point of relevance is that the acts which it describes have long been condemned.

Once such declaratory force is accepted, the Tribunal is not required to determine the precise date of origin of the rule proscribing genocide codified by the Convention. It is sufficient for the purposes of the Tribunal to establish that this rule was indisputably in force at the time when the massacres described to it were committed. Indeed, it emerges clearly from the deeds that have been done and the statements that have been arising from the Armenian question, however justifiable these may or may not be or have been for various reasons, that the 'laws of humanity' condemned the policy of systematic extermination pursued by the Ottoman government. The Tribunal wishes to stress in this regard that such laws, however pressing the need for their formalization at the present time, do not merely reflect imperative moral or ethical rules: they also express positive legal obligations which cannot be ignored by states on the pretext that they have not been expressed formally in treaties, as is confirmed by the example of the Martens clause in the area of the law of warfare. Moreover, the condemnation of crimes committed during the First World War bears out the belief of states that such crimes could not be tolerated legally even though no written rules explicitly forbade them. The Tribunal recalls in this connection that such condemnation was pronounced on crimes against humanity as well as war crimes; it should furthermore be emphasized that Article 230 of the Treaty of Sévres expressly invoked the responsibility of Turkey in massacres perpetrated on Turkish territory. Certainly this treaty has not been ratified, and the obligation of punishment which it stipulated has therefore never operated; however, this fact does not detract from the clear manifestation afforded to us today by the content of that treaty that the states of that time were indeed conscious of the illegality of the crime which we now call genocide.

For these reasons, the Tribunal considers that genocide was already prohibited in law from the time of the first massacres of the Armenian population, since the 1948 convention served only to give formal expression, and indeed in a qualified formulation, to a rule of law which is applicable to the facts which formed the basis of the charge brought before this tribunal.

b) The Charge of Genocide of the Armenian People

The following observations would seem to be necessary on examination of the evidence which has been submitted to the Tribunal, the substance of which is reported below.

There can be no doubt that the Armenians constitute a national group within the definition of the rule outlawing genocide. This conclusion is all the more evident since they constitute a people protected by the right to self determination which necessarily implies that they also constitute a group, the destruction of which is outlawed by virtue of the rule pertaining to genocide.

There is no doubt regarding the reality of the physical acts constituting the genocide. The fact of the murder of members of a group, of grave attacks on their physical or mental integrity, and of the subjection of this group to conditions leading necessarily to their deaths, are clearly proven by the full and unequivocal evidence submitted to the Tribunal. In its examination of the case the Tribunal has focused primarily on the massacres perpetrated between 1915 and 1917, which were the most extreme example of a policy which was clearly heralded by the events of 1894-1896.

The specific intent to destroy the group as such, which is the special characteristic of the crime of genocide, is also established. The reports and documentary evidence supplied point clearly to a policy of methodical extermination of the Armenian people, revealing the specific intent referred to in Article II of the Convention of December 9, 1948.

The policy took effect in actions which were attributable beyond dispute to the Turkish or Ottoman authorities, particularly during the massacres of 1915-1917. The Tribunal notes on the one hand, however, that in addition to the atrocities committed by the official authorities, the latter also used malicious propaganda and other means to encourage civilian populations to commit acts of genocide against the Armenians. It is further observed that the authorities generally refrained from intervening to prevent the slaughter, although they had the power to do so, or from punishing the culprits, with the exception of the trial of the Unionists. This attitude amounts to incitement to crime and to criminal negligence, and must be judged as severely as the crimes actively committed and specifically covered by the law against genocide.

On the evidence submitted, the Tribunal considers that the various allegations (rebellion, treason, etc.) made by the Turkish government to justify the massacres are without foundation. It is stressed, in any event, that even were such allegations substantiated, they could in no way justify the massacres committed. Genocide is a crime which admits of no grounds for excuse or justification.

For these reasons, the Tribunal finds that the charge of genocide of the Armenian people brought against the Turkish authorities is established as to its foundation in fact.

c) The Consequences of the Genocide

The Tribunal recalls that, as is the case with all other crimes against humanity, genocide is by definition a crime to which no statute of limitations can apply by virtue of general international law, as confirmed by the Convention on the Non-Applicability of Statutes of Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity, which was adopted by the United Nations General Assembly on November 26, 1968.

All those responsible for the massacres, whether 'they are constitutionally responsible rulers, public officials or private individuals' are thus subject to penalties, which states are under an obligation to apply in order to observe the guarantees attached to the exercise of the enforcement of justice.

Apart from the question of penalties, genocide is furthermore a violation of the law of nations for which the Turkish state must assume responsibility. Its first duty arising from this position lies in a basic obligation incumbent upon it to admit the facts without seeking to dissemble and to deplore the commission of this act. This in itself would constitute minimal redress for the incalculable moral injury suffered by the Armenian nation.

The Tribunal wishes to draw special attention to the fact that international practice as applied to the Turkish state since the time of these events afford sufficient legal basis to establish that the identity and continuity of this state have not been affected by the upheavals in the country's history since the dissolution of the Ottoman Empire. Neither its territorial losses nor the reorganization of its political system have been such as to detract from its continued identity as a subject of the law of nations. Consequently, it cannot be considered that successive Turkish governments since the constitution of a Kemalist republic are justified in refusing to assume a responsibility which remains with the state they represent in the international community.

The Tribunal further notes that nothing in the statements or conduct of the Armenian people or of the states sharing the responsibility of safeguarding its rights can be interpreted as implying their waiver of the blame attaching to those guilty of the genocide. Like its predecessors, the present Turkish government is therefore bound to assume this responsibility.

A crime of this nature violates obligations which are so essential to the international community that the authors of a recent draft Article on the responsibility of states have rightly described it as an 'international crime of state' within the meaning of the law on the responsibility of states, in other words, no longer within the purview of ordinary criminal law. As a result, and as is indeed confirmed by the special obligations of the international community toward the Armenian people, any member of this community has the right to call the Turkish state to account regarding its obligations, and in particular, to elicit official recognition of the genocide should this state persist in denying it, and is furthermore authorized to take any measure of aid and assistance on behalf of the Armenian people as provided by the law of nations and the Declaration of Algiers, without being accused in so doing of illicit interference in the affairs of another state.

Finally, it is incumbent upon the international community as a whole, and more especially through the United Nations Organization, to recognize the genocide and to assist the Armenian people to this end. Indeed, it cannot be considered entirely justified, neither in allowing a crime to be committed against one of its peoples which it is obligated to protect in the same way as anyone of its states, nor in tolerating the wrongful denial of such a crime until today.

The Armenian genocide which took place during the First World War was the first act of its kind in a century during which genocide and the horror associated with it have, alas, become widespread.

The perpetration of such atrocities has not been confined to societies which certain might describe as underdeveloped. On the contrary, in some cases they have been committed by nations generally considered to be the most developed and the most scientifically advanced. In fact, the most significant example in the whole of the twentieth century involved the application of advanced technology and sophisticated organization in the genocide of the European Jews by the Nazis, a genocide which caused human suffering to a degree barely conceivable and which ultimately led to the extermination of approximately six million people.

In previous sessions, the Tribunal had had occasion to condemn genocides committed against the people of El Salvador (decision of February 11, 1981), the Maubere people of Eastern Timor (decision of June 21, 1981), and the Indian people of Guatemala (decision of January 31, 1983).

The Tribunal notes that one of the most serious consequences and one of the most disturbing effects of genocide - above and beyond the irreparable wrongs inflicted upon its immediate victims - is the degradation and perversion of humanity as a whole.

For These Reasons

in answer to the questions which put to it, the Tribunal hereby finds that:

- the Armenian population did and do constitute a people whose fundamental rights, both individual and collective, should have been and shall be respected in accordance with international law;
- the extermination of the Armenian population groups through deportation and massacre constitutes a crime of genocide not subject to statutory limitations within the definition of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of December 9, 1948. With respect to the condemnation of this crime, the aforesaid Convention is declaratory of existing law in that it takes note of rules which were already in force at the time of the incriminated acts;
- the Young Turk government is guilty of this genocide, with regard to the acts perpetrated between 1915-1917;
- the Armenian genocide is also an 'international crime' for which the Turkish state must assume responsibility, without using the pretext of any discontinuity in the existence of the state to elude that responsibility;
- this responsibility implies first and foremost the obligation to recognize officially the reality of this genocide and the consequent damages suffered by the Armenian people;
- the United Nations Organization and each of its members have the right to demand this recognition and to assist the Armenian people to that end.

Copyright © The Zoryan Institute for Contemporary Armenian Research and Documentation, Cambridge, Massachusetts and Toronto, Ontario, 1985. Printed with permission.

(A Crime of Silence, The Armenian Genocide: Permanent Peoples' Tribunal. Pierre Vidal-Naquet, preface, Gerard Libaridian, editor. London: Zed Books Ltd., 1985. French edition edited by Gerard Chaliand in collaboration with Claire Mouradian and Alice Aslanian-Samuelian. Paris: Flammarion, 1984.)

ԺՈՂՈՎՈՒՐՆԵՐԻ ՄՇՏԱԿԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱՏՅԱՆ
1984 թվական, ապրիլի 16
ԴԱՏԱԿԱՆ ԱՏՅԱՆԻ ՎՃԻՌՆԸ

Ժողովուրդների իրավունքի ամենահիմնարար խախտումը ցեղասպանության հանցագործությունն է: Քրեականիմաստով չկա ավելի լուրջ բան, քան որոշակի էոնիկական ինքության պատճառով մարդկանց համակարգված բնաջնջման դիտավորյալ պետական քաղաքականությունը: Ժողովուրդների մշտական դատական ատյանի գործերում ցեղասպանությունը կենտրոնական դիրք է զբաղեցնում իր հիմնական օրենսդրական դաշտով, որոնք շարադրված են Ժողովուրդների իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում (Ալժիր, 1976 թվական, հուլիսի 4)

Ալժիրի հռչակագրի Հոդված 1-ը պնդում է. «Յուրաքանչյուր ժողովուրդ գոյության իրավունք ունի:

Հոդված 2. «Յուրաքանչյուր ժողովուրդ իրավունք ունի, որպեսզի հարգվի իր ազգային և մշակութային ինքնությունը»:

Հոդված 3 «Յուրաքանչյուր ժողովուրդ իր տարածքում խաղաղությամբ իր գույքը պահպանելու և վերադառնալու է իր արտաքսվելու դեպքում վերդառնալու իրավունք ունի: Եվ, վերջապես, Հոդված 4-ն անմիջականորեն բխվում է ցեղասպանության իրականությունը. «Ոչ ոք չպետք է իր ազգային կամ մշակութային ինքնության պատճառով ենթարկվի կոտորածի, խոշտանգումների, հալածանքի, տեղահանության, արտաքսման կամ կյանքի այնպիսի պայմանների, որոնք կարող են սպառնալ այն ժողովրդի ինքնության ամբողջականությանը, որին այն պատկանում է»: Եվ դեռ հարց կարող է հնչել, թե ինչու ցեղասպանությունից այսքան տարիներ անց Դատարանը պետք է իր ուժերը նվիրաբերի հայ ժողովրդի պնդումների հետապնդմանը: Ի վերջո, կոտորածի և բնաջնջման հիմնական նպատակները ֆիքսված է 1915 թվականից 69 տարի առաջվա վրա: Դատարանը համոզված է, որ իր պարտականությունները ներառում են պատմական բողոքները, որոնք այդպես էլ պատշաճ կերպով արդարության առջև չեն կանգնեցվել և ներգրավված կառավարության կողմից պատշաճ կերպով չեն ճանաչվել: Այս դեպքում բնաջնջումը և հայերի պնդումների գնահատականը հիմնականում համոզիչ է: Սկսած 1915 թվականից՝ թուրքական պետության յուրաքանչյուր կառավարություն մերժում է պայքարի մեջ մտնել ցեղասպանության իրադարձությունների պատասխանատու 5 անձանց մեղադրանքի հետ: Վերջին միջազգային ֆորումներին և գիտական հանդիպումներին Թուրքիայի կառավարությունը ջանքեր է գործադրել՝ խոչընդոտելու Հայոց Ցեղասպանության հարցումներն ու ճանաչումը: Բացի դրանից, Թուրքիայի ներկայիս կառավարությունը ուշադրություն չի դարձրել հայ ժողովրդի բնաջնջման համար ամենալուրջ պատասխանատվության մեղադրանքները: Ընդհակառակը, Թուրքիայի ներկայիս կառավարության բնաջնջման շարունակական քաղաքականության մեջ լրացուցիչ մեղադրանքներ են ներգրավված:

Մասնավորապես, սրան են վերաբերում հայկական մշակութային կոթողների և կրոնական շինությունների ոչնչացման, սրբապղծման անտեսման դատավորյալ արարքները: Դատարանը գտնում է, որ ցեղասպանության հանցագործությունը մնում է ներկա իրականություն, որը պետք է ուսումնասիրվի, իսկ հաստատվելու դեպքում՝ պետք է պատշաճ և հրապարակայնորեն ճանաչվի պատասխանատու պետությունների կողմից: Ցեղասպանության հանցագործության զոհերն ունեն դատական պաշտպանության իրավունք նույնիսկ այսքան մեծ երկար ժամանակի համար՝ չնայած որ այս իրավունքն անպայման արտացոլվում է ներկայի հանգամանքներում: Այստեղ նաև հայ տուժածների և նրանց հետնորդների վերաբերմունքն առնչություն ունեն: Յուրաքանչյուր ժողովուրդ իրավասու է պահանջելու կամ փնտրելու իրավական իշխանությունների կողմից իրենց նկատմամբ իրկանացրած հանցագործությունների կամ անարդարությունների պաշտոնական ճանաչումը: Որքան ծայրահեղ և երկար ժամանակ է անարդարությունը սքողված, այնքան կորն է դրա ճանաչման ցանկությունը: Դատարանը ցավով նկատում է, որ ճանաչման հերքումից բխող այդ վրդովմունքը կարծես նպաստել է թուրքական դիվանագետների կամ այլոց դեմ ուղղված ահաբեկչական գործողություններին դիմելուն: Դատարանի հույսը հայ իրականության հետ կառուցողական գործընթացի հեշտացումն է, որը կարող է հանգեցնել դրանից բխող կոնֆլիկտի լուծմանը կամ կանոնակարգմանը:

Ցեղասպանությունը պետության ամենավատ դիտավորյալ հանցագործությունն է: Հաճախ, պատասխանատու պետությունը պաշտպանված է այլ պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների, այդ թվում միմիայն պետություններից բաղկացած Միավորված ազգերի շրջանակներում հաշվետվություններ տալուց:

Հայկական փորձի վատ առանձնահատկություններից մեկն էլ այլ պետությունների պատասխանատվությունն է, որոնք, աշխարհաքաղաքականության պատճառներով, միանում են Թուրքիայի կառավարությանը՝ իր ջանքերով, նույնիսկ այսքան ուշ, կանխելու մանրակրկիտ հարցումը և դատական, իրավաբանական պաշտպանության շնորհումը: Ժողովուրդների մշտական դատարանը ստեղծվել է՝ մասամբ հաղթահարելու պետությունների բարոյական և քաղաքական անհաջողությունները՝ որպես արդարության գործիք: Դատարանը ավելի հստակ է հետաքրքրվել հայկական բողոքներով՝ կազմակերպված միջազգային հանրության և, մասնավորապես, առաջատար

մեղսակից արևմտյան պետությունների (վերջերս բացառությամբ Ֆրանսիայի) երկարատև լռության պատճառով, ովքեր բազմաթիվ տնտեսական, քաղաքական և ռազմական կապեր ունեն Թուրքիայի հետ: Դատարանը գործում է նաև այն պատճառով, որ խորապես մտահոգված է մեր աշխարհում ցեղասպանության տարածվածությամբ և ցեղասպանության նկատմամբ վերաբերմունքով: Որպես Դատարանի անդամներ՝ մենք հավատում ենք, որ ցեղասպանության պնդումների բացահայտումը և օբյեկտիվ փաստաթղթավորումը նպաստում է ճանաչման գործընթացին: Ցեղասպան իրականությունը բացահայտելը այն ծածկելու մտադրություններ ունեցողներին ստիպում է դժվարությամբ պահպանել իրենց դիրքերը: Ջոհերի դժգոհությունները վավերացնելով՝ Դատարանը նպաստում է իրենց տառապանքների արժանապատվությանը և աջակցություն ցուցաբերում նրանց շարունակական պայքարին: Իրոք, ցեղասպանությունը ճանաչելն ինքնին հիմնարար միջոց է ցեղասպանության դեմ պայքարում: Ճանաչումն ինքնին մի ժողովրդի՝ միջազգային իրավունքի ներքո ապահովագրված գոյության իրավունքի հաստատումն է:

Փաստերը

I. Պատմական Ներածություն

Հաստատված է, որ հայ ժողովրդը գոյություն է ունեցել արևելյան Անատոլիայում և Կովկասում դեռևս Ք. Ա. 6-րդ դարից: Երկու հազարամյակ հայ ժողովուրդը գտնվել է անկախության Դոմ վասալի ժամանակաշրջանների միջև: Չորրորդ դարի աթաջին մասում քրիստոնեությունը որպես պետական կրոն ընդունելով, ինչպես նաև սեփական այբուբեն ունենալով, որոնցից երկուսն էլ այս ժամանակաշրջանում նրանց ազգային ինքնությամբ օժտեցին, հայերն իրենց հավատքի պատճառով միշտ հետապնդվել են զավթիչների և պուզերենների կողմից: Չնայած նրանք աշխարհագրական դիրք էին գրավում, որը, որպես ռազմավարական խաչմերուկ հատկապես արժեքավոր էր, հայերը մինչև Առաջին համաշխարհային պատերազմն ունակ էղան ստեղծելու և պաշտպանելու իրենց պատմական տարածքը, որը թուրքերը կոչում էին Էրմենիստան՝ մի լեզու, մի մշակույթ և մի կրոն, մի խոսքով՝ ինքնություն:

Վերջին թագավորության վերացումից հետո Հայաստանի ամենամեծ մասն ընկավ «թուրքերի տիրապետության տակ, այն ժամանակ, երբ դա Արևելյան շրջանների և առաջինը Պարսկաստանի հսկողության, այուհետև Ռուսաստանի հսկողության տակ էր, ովքեր տասնիններորդ դարում արտաքսեցին նրան»:

Ինչպես այլ կրոնական փոքրամասնությունները, հայկական համայնքը (կամ «միլլեթ») Օսմանյան կայսրությունում կրոնական և մշակութային ինքնավարություն էր վայելում և, իսկապես, կայսրության պատմության դասական շրջանում մնացել էր քիչ թե շատ խաղաղ ժամանակներում՝ չնայած հայերի՝ որպես երկրորդ կարգի քաղաքացիների կարգավիճակ ունեցողների ('rayahs'): Սակայն տասնիններորդ դարում կայսրության անկումով, պայմանները ակնհայտ վատացան, և կլիման ճնշողական բնույթի դարձավ: Բնակչության աճը և թուրք փախստականների հաջորդական ալիքների ժամանումը Ռուսաստանից և Բալկաններից, ինչպես նաև քոչվորների նստակեցությունը (քրդեր, չերքեզների և այլն) խախտել էին բնակչության հավասարակշռությունը և ավելացրել հողի համար մրցակցության ճնշումը՝ ստեղծելով բազմաթիվ խնդիրներ ագրարային ոլորտում պաշտոնավարման համար: Արդյունքը եղավ նրանում, որ Հայաստանի բնակչության ճակատագիրը գնաց դեպի վատթարացման, որի հիմնական կազմի մեջ մտնում էին գյուղացիներն ու ֆերմերները: Արդիականացում և բարեփոխումներ իրականացնելը դժվար էր կայսրության քարացած կառուցվածքի համար:

Բարեփոխումների մի քանի փորձեր (ժամանակակից բանակի ձևավորում, հուշադրամի հարկում) հետագայում զուտ աղքատացրեցին գյուղացիությանը: Մինևույն ժամանակ Բալկաններում ազգային զգացմունքների առաջացումը տանում էր դեպի ժողովուրդների անկախության, ովքեր մինչ այդ օսմանյան տիրապետության ներքո էին գտնվում: Կայսրությունը բավականին թուլացել էր իր արտաքին պարտքերի պատճառով: 1878 թվականի ռուս-թուրքական պատերազմից հետո հայոց հարցը գործոն էր դարձել Արևելքի հարցի համար: Սան-Ստեֆանոյի պայմանագրի (1878) 16-րդ հոդվածը պայման էր նախատեսում, ըստ որի Ռուսաստանի երաշխավորության ներքո հայկական տարածքներում մի շարք բարեփոխումներ պետք է իրականացվեին: Մինչդեռ դաշինքների հակադարձումից հետո Բեռլինյան պայմանագիրը Թուրքիային ազատեց իր պատասխանատվությունների մի մասից (1878) և հանձնարարեց Մեծ Բրիտանիային՝ վերահսկելու բարեփոխումները, սակայն դրանք երբեք էլ չիրականացվեցին:

Հայ համայնքում սկսեց զարգանալ մի հեղափոխական շարժում (Դաշնակյան և Հնչակյան կուսակցությունները): 1894 թվականի Սասունի ապստամբությունից հետո, մոտավորապես 300,000 հայեր Սուլթան Համիդի հրամանով արևելյան մարզերում և Կոստանդնուպոլսում ենթարկվեցին զանգվածային ջարդերի: Իշխանությունների բողոքները հանգեցրին բարեփոխումների ավելի շատ

խոստումների, արանք կրկին չպահվեցին. պարտիզանական (ֆիդայիների) պայքարը շարունակվում էր: Մեկ դար դեպի առաջ սահմանին, հայ հեղափոխականները նույնպես սկսեցին համագործակցել Երիտթուրքերի կուսակցության հետ՝ Կայսրության համար ֆեդերալիստական ծրագիր սահմանելու համար: 1908 թվականի երիտթուրքերի գաղափարախոսական սահմանադրական հեղափոխությունից ծնված հույսերին հետևելով՝ իշխանության գործադրման և արտաքին իրադարձությունների ճնշման ներքո, ինչպես նաև շարժման ռադիկալ թևերից սկեց զարգանալ բացառիկ ազգայնականության մի ձև, որը ստացավ Պանթուրքիզմ կամ Թուրանիզմ անունը:

Հայերի վիճակն Արևելյան մարզում չէր փոխվել նույնիսկ հեղափոխության կամ 1909 թվականին (Ադանայի կոտորածները) Աբդուլ համիդին տապալելու արդյունքում և հեղափոխությունների պահանջները կրկին սկսվեցին Եռյակ Միության կողմից: Այս պահանջները վերջնականապես ընդունվեցին 1914 թվականի փետրվարին և դրանց իրականացումը վերահսկելու համար երկու տեսուչներ նշանակվեցին: Այս նշանակումները Օսմանյան կառավարության կողմից որպես անընդունելի միջամտություն դիտվեցին: Առաջին համաշխարհային պատերազմի բռնկման ժամանակ Օսմանյան Կայսրությունը չէր կողմնորոշվում, թե որ կողմին միանար: 1914 թվականի նոյեմբերի սկզբին, Գերմանիայի ճնշման տակ, նա միացավ Կենտրոնական Ուժերին: Սա հայերին բարդ դրության մեջ գցեց: Նրանք մի տարածք էին զբաղեցնում, որը Թուրքիայի համար իր Թուրանական ինպերիալիստական նկրտումների իրականացման համար կենսական նշանակություն ուներ՝ Անդրկովկասի և Կենտրոնական Ասիայի ժողովուրդների առնչությամբ: Բացի դրանից հայերի մասնատումը Օսմանյան Կայսրության (2,000,000 հայեր) և Ռուսաստանի միջև (1,700,000) անխուսափելիորեն նշանակում էր, որ բնակչության երկու մասերը ընդդիմադիր կողմերում էին հայտնվել: 1914 թվականին Էրզրումում կայացած Հայ հեղափոխական դաշնակցության Ութերորդ Համագումարին Դաշնակյան կուսակցությունը մերժեց երիտթուրքերի՝ Ռուսաստանի հայերի շրջանում դիվերսիոն գործողություններով զբաղվելու խնդրանքները: Պատերազմի սկզբում Թուրքիայի հայերն ընդհանուր առմամբ իրենց որպես հավատարիմ հպատակներ էին պահում՝ զորակոչվելով թուրքական բանակ: Ռուսաստանի հայերն էլ, իրենց հերթին, կանոնավոր կերպով զորակոչվում էին ռուսական բանակ և ուղևորվում Եվրոպայի ռազմաճակատներում կռվելու: Պատերազմի առաջին ամիսներին Ռուսաստանի հայերն ընդգրկված են կամավորական ջոկատներում, որոնք հանդես էին գալիս որպես ցարական բանակի հետախույզներ. Հայերի ներկայացրած Թուրքերի ծրագրին Ռուսաստանի պատասխանը տրվեց մի քանի ամիս անց՝ Էրզրումում: Էրզրումի մերժումը և այդ կամավորական գումարտակների ձևավորումը երիտթուրքերի կողմից որպես փաստարկներ էին օգտագործվում՝ պնդելու հայերի դավաճանությունը: Էնվերը, ով Թուրքիայի զինված ուժերի Գերագույն հրամանատար էր նշանակվել, ձեռնարկեց Անդրկովկասում բեկումնային առաջընթաց էր գրանցել, սակայն պարտվեց Սարիղամիշում այն նույն եղանակային պայմանների պատճառով, ինչ Ռուսաստանի բանակը: Թուրքիայի Երրորդ Բանակի 90,000 տղամարդկանցից միայն 15,000 մնացին: Կովկասում հետամնաց պարտությունից հետո հակահայկական միջոցառումներ սկսվեցին:

II. Ցեղասպանությունը

Սկսվելով 1915 թվականի հունվարին՝ հայ զինվորներն ու ոստիկանները զինաթափվեցին, բաժանվեցին 500-ից 1000 հոգուց բաղկացած աշխատանքային խմբերի, ստիպված եղան կատարելու ճանապարհաշինական աշխատանքներ կամ աշխատելու որպես բեռնակիրներ, այնուհետև փուլ առ փուլ տեղափոխվեցին ամայի շրջաններ և ոչնչացվեցին: Ապրիլը չկար, երբ կարգապահական հաջորդականությամբ փուլ առ փուլ սկսեց իրականացվել ծրագիրը: Ապրիլի սկզբին առաջին ազդանշանն ուղղված էր Ջեյթունում դեպի ոչ հրատապ ռազմավարական նշանակություն ունեցող վայրեր տեղահանություններ կատարելուն: Փոքր-ինչ ուշ տեղահանությունները ծավալվեցին դեպի սահմանամերձ մարզեր:

Տեղահանություն կատարելու պատրվակն ընդհանուր առմամբ համարվում էր Վանի հայերի դիմադրության ցուցաբերումը:

Վանի նահանգապետ Ջևդեթ բեյը հայկական գյուղերի բնակչությանը հեռացրեց այդտեղից և Վանը կազմակերպեց քաղաքի ինքնապաշտպանությունը: Նրանք փրկվեցին հայ կամավորների գլխավորությամբ Կովկասից եկող ռուսական ճեղքումից: Վանը գրավելուց հետո մայիսի 18-ին ռուսական բանակը շարունակում է առաջխաղացումը, բայց հունիսի վերջին թուրքական հակահարձակմամբ դադարեցնում այն: Այսպիսով, Վանի վիլայեթի հայերին հաջողվում է նահանջել և խուսափել բնաջնջումից:

Երբ Վանի ապստամբության լուր հասավ Կոստանդնուպոլիս, Միություն և առաջադիմություն կոմիտեն (Իթթիհադ) օգտվեց հնարավորությունից: Մոտ 650 անձինք՝ գրողներ, բանաստեղծներ, իրավաբաններ, բժիշկներ, քահանաներ և քաղաքական գործիչներ 1915 թվականի ապրիլի 24-ին և 25-ին ազատագրվեցին:

ենթարկվեցին, այնուհետև տեղահանվեցին և հետագա ամիսների ընթացքում սպանվեցին: Այսպիսով իրականացվեց ժամանակի հայ գրեթե ամբողջ մտավորականության մանրակրկիտ և դիրավորյալ ոչնչացումը: Ապրիլի 24-ից սկսած և, այնուհետև, հստակ սահմանված ժամանակացույցով, կառավարությունը հրամաններ արձակեց՝ տեղահանելու հայերին արևելյան վիլայեթներից: Քանի որ Վանը պաշարված էր ռուսական բանակի կողմից, այդ միջոցառումները կիրառվեցին միայն վեց վիլայեթների հանդեպ, դրանք են՝ Տրապիզոնը, Էրզրումը, Բիթլիսը, Դիարբեքիրը, Խարբերդը և Մեքաստիան: Այդ ծրագրի իրականացումը վստահվել էր մի «հատուկ կազմակերպության» (SO), որը կազմված էր սովորական հանցագործներից և դատապարտյալներից, որոնց վերապատրաստել և համալրել էր Միություն և առաջադիմություն կոմիտեն:

Կիսապաշտոնական կազմակերպությունը, որի ղեկավարը Բեհաեդդին Շաքիրն էր, գտնվում էր միայն Իթթիհադ Կենտրոնական կոմիտեի իշխանության ներքո: Կոստանդնուպոլիսը հրահանգներ էր արձակում վալիս (valis, kaymakans), ինչպես նաև ՀԿ տղամարդկանց, ովքեր հայեցողական լիազորություններ ունեին՝ տեղափոխելու կամ պաշտոնանկ անելու ցանկացած չհամագոչձակցող ոստիկանին կամ պաշտոնատար անձին:

Քաղաքների բնակչությանը տարհանելու մեթոդները, դրանց կարգը, ընտրված երթուղիները և տեղահանվածների սյունակները, ամեն ինչ հաստատում է հրամանների կենտրոնական կետի գոյությունը, որը վերահսկում էր ծրագրի դարձելիությունը: Տեղահանությունների հրամանները հայտարարվում էին հրապարակավ կամ տեղադրվում էին յուրաքանչյուր քաղաքում ու ավանում: Ընտանքիներին թույլատրվում էր երկու օրում հավաքել անձնական մի քանի իրեր. նրանց գույքն առգրավվում էր կամ վաճառվում: Առաջին շարժումն, ընդհանուր առմամբ, ազնվականների՝ հայ քաղաքական կուսակցությունների անդամների, հոգևորականների և երիտասարդ տղամարդկանց ձեռքակալումն էր, ովքեր հարկադրաբար շինծու խոստովանություն էին ստորագրում, այնուհետև փաքր խմբերով վերացվում: Տեղահանվածների շարքերը համալրված էին ծերերով, կանանցով և երեխաներով: Ավելի հեռավոր գյուղերում ընտանքիներին կոտորում էին, իսկ նրանց տները այրում կամ պաշարում: Սև ծովի ափին և Տիգրիսի երկայնքով՝ Դիարբեքիրի մոտ, նավակները լեփ-լեցուն էին զոհերով և սուզվում էին: 1915 թվականի մայիսից հուլիս ընկած ժամանակահատվածում արևելյան մարզերը դատարկվել ու թալանվել էին թուրք զինվորների և ոստիկանների, ինչպես նաև ԿՀ ավազակների («չեթեներ») և այլնի կողմից:

Այս գողությունները, թալաններն ու սպանությունները քաջալերվում և հանդուրժվում էին, մինչդեռ հայերի պաշտպանությանն ուղղված ցանկացած առաջարկ թուրքական իշխանությունների կողմից ենթակա էր պատժման: Այդ գործողությունները գաղտնի պահելը հնարավոր չէր: Ահազանգեր ստանալով միսիոներներից և հյուպատոսներից՝ Եռյակ Միությունը մայիսի 24-ից Թուրքիայի կառավարությանը հրամայեց վերջ դնել զանգվածային ջարդերին, որի համար նրանք կառավարության անդամներին անձնական պատասխանատվության ենթարկեցին: Թուրքիան տեղահանությունը պաշտոնական դարձրեց՝ արձակելով հրամանագիր, որը, որպես պատրվակ պնդում էր հայերի կողմից իրականացրած դավաճանությունը, դիվերսիան և ահաբեկչական ակտերը: Ոչ ավելի, քան 50.000 փրկվածներ, միանալով տեղահանվողների խմբերին, հասել էին Հալեպ:

Տեղահանությունն իրականում պարզապես բնաջնջման քողարկման ձև էր: Ամենաուժեղներն իրականացվել էին մինչև հեռացումը: Տեղահանվողների շարքերի քանակը նվազում էր քաղցից, ծարավից և կոտորածներից: Ճանապարհների երկայնքով հազարավոր մարմինների կույտեր կարելի էր տեսնել: Ծառերից ու հեռագրային ձողերից դիակներ էին կախված, անթիվ անշունչ մարմիններ լողում էին գետերի վրա կամ էլ քշվում-բերվում դրանց ափերին: Յոթ արևելյան վիլայեթների բուն հայ բնակչության 1,200,00-ից մոտավորապես 300,000-ին հաջողվեց օգտվել Ռուսաստանի պաշարումից և հասնել Կովկաս: Մնացածը սպանվել էին որտեղ էլ որ լինեին կամ էլ տեղահանվել, իսկ կանայք ու երեխաներն (մոտ 200,000 թվով) առևանգվել:

1915 թվականի հուլիսի վերջին կառավարությունը հայերին սկսեց տեղահանել Անատոլիա և Կիլիկիա՝ բնակչությանը տեղափոխելով այնպիսի հեռավոր վայրեր, որոնք մեծ հեռավորության վրա էին գտնվում ռազմաճակատից և որտեղ հայերի ներկայությունը Թուրքիայի բանակի համար չէր կարող սպառնալիք ներկայացնել: Տեղահանվողները շարքերով տարվում էին դեպի հարավ, որի ճանապարհին էլ ոչնչացվում էին: Ողջ մնացածներին Հալեպից ուղղեցին հարավ՝ դեպի Միրիայի և հարավարևելք՝ դեպի Միջագետքի անապատները: Միրիայում ճամբարներ էին ստեղծվել Համայում, Հոմսում և Դամասկոսի մոտ: Այդ ճամբարներում 120,000 փախստականներ էին տեղավորվել, որոնց մեծամասնությունը ողջ էր մնացել պատերազմում և 1919 թվականին վերադարձել իրենց հայրենիք՝ Կիլիկիա: Եփրատի երկայնքով, մյուս կողմից, հայերը քշվում էին դեպի Դեր-Զոր, որոնցից մոտավորապես 200,000-ն էին հասել նպատակակետին: 1916 թվականի մարտի և օգոստոսի միջև ընկած

Ժամանակահատվածում Կոստանդնուպոլսից այդ ճամբարներում մնացած և Եփրատի ափերին ու երկաթգծերին գոյատևած վերջին մարդկանց վերացնելու մասին հրամաններ եկան: Այնուամենայնիվ դեռ կային հայեր, ովքեր Թուրքիայում էին մնացել: Մի քանի մարզերի հայ ընտանիքներ, հիմնականում բողոքականներ և կաթոլիկներ, մահից փրկվել էին ամերիկյան առաքելությունների և Բողոքական նվիրակների կողմից: Որոշ դեպքերում հայերը խնայվել էին թուրք պաշտոնյաների վճռական միջամտությամբ կամ թաքնվել էին քուրդ և թուրք ընկերների կողմից: Կոստանդնուպոլսի և Զմյուռնիայի հայերին նույալես հաջողվել էր խուսափել տեղահանություններից: Վերջապես, եղել են նաև դիմադրության դեպքեր (Ուրֆա, Շապինհարահիսար, Մուսա լեռ): Ընդհանուր առմամբ, այդ թվում նրանք, ովքեր ապաստանել էին Ռուսաստանում, 1916 թվականի գոյատևածների թիվը 1914 թ –ի 1,800,000 ընդհանուր բնակչության համեմատ հաշվվում էր 600,000՝ ըստ Ա. Թոյնբրի: Արևելյան Անատոլիայի ողջ հայությունը ոչնչացել էր: Սպանդից մազապուրծ եղած մի քանիսը ապաստան էին գտել Միրիայում և Լիբանանում, մինչդեռ մյուսները ռուսական Հայաստան: 1918 թվականի ապրիլին շրջանցելու համար Բրեստ-Լիտովսկի պայմանագիրը, որի համաձայն Ռուսաստանը Թուրքիային պետք է զիջեր Բաթումը, Կարսը և Արդահանը, Անդրկովկասն իրեն անկախ հայտարարեց՝ կազմելով մի կարճ կյանք ունեցող Ֆեդերացիա, որը 1918 թվականի մայիսին պետք է բաժանվեր երեք հանրապետությունների՝ Վրաստան, Հայաստան և Ադրբեջան:

1918 թվականի նոյեմբերի իր պարտությամբ Թուրքիան ճանաչեց Հայաստանը և նույնիսկ հաջորդ տարի նրան զիջեց Կարսի և Արդահանի վիլայեթները:

Բոլոր դաշնակից կառավարությունները մի շարք առիթների ժամանակ հանդիսավոր կերպով, իրենց ներկայացուցիչների՝ Լյուդ Ջորջ, Կլեմանսո, Ուիլսոն և այլն, խոստացան, որ կապահովեն «նահատակ հայ ժողովրդի» «հանդեպ արդարությունը»: 1920 թվականի ապրիլին Սան-Ռեմոյի կոնֆերանսը Միացյալ Նահանգներին առաջարկեց հայկական մանդատ ընդունել, և, ինչ էլ որ լիներ Միացյալ Նահանգների որոշումը, Նախագահ Ուիլսոնը պետք է սահմաներ Հայաստանի սահմաններ և որ Թուրքիայի հետ ունեցած հաշտության պայմանագիրը պետք է նշանակի նրան որպես հայ-թուրքական սահմանների հարցի դատավոր: Սևրի պայմանագիրը (1920 թվականի օգոստոսի 10), որը ճանաչել է Հայոց պետականությունը և վավերացրել Նախագահ Ուիլսոնի կողմից որոշված սահմանները, այնուամենայնիվ, չի լուծել խնդիրը: Այս պայմանագիրը, որը ստորագրվել է կառավարության կողմից, Կոստանդնուպոլսում և որը Անատոլիայի մեծ հատվածներ կիսել է իտալացիների, անգլիացիների և ֆրանսիացիների հետ, ինչպես նաև Էգեյան ծովը հույների օգտին, անընդունելի է եղել Մուստաֆա Բեմալի կողմից, որն այն մերժել է: Հայաստանի Հանրապետությունը, սոցիալիստական Հայ հեղափոխական դաշնակցության (Դաշնակ) ղեկավարության ներքո շուտով: Երբ 1920 թվականի նոյեմբերի 20-ին Նախագահ Ուիլսոնը պաշտոնապես սահմանեց նոր պետության տարածքային սահմանները, Հանրապետության փլուզմանը մի քանի օր էր մնացել: Թուրքիան կրկին վերցրել էր Կարսի և Արդահանի վիլայեթները (Ալեքսանդրապոլի պայմանագիր) և ինչ, որ մնաց Հայաստանին (մոտավորապես 30,000 քառ. կմ) 1920 թվականին խորհրդայնացվեց: 1923 թվականի հուլիսի 24-ին Դաշնակից ուժերի և Թուրքիայի նոր Հանրապետության միջև ստորագրվեց Լոզանի պայմանագիրը, որում Հայաստանի կամ հայերի իրավունքների մասին որևէ նշում չկար: Հայոց հարցը փակվեց: **III.** Ապացույց Դատարանը հրավիրվում է հրապարակելու 1915-1915 թվականների դեպքերի վրա հիմնված ցեղասպանության պատասխանատվության վերաբերյալ որոշումը:

Դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ ներկայացված փաստեր հիմնված են էական և համահունչ ապացույցների վրա: Այս ապացույցը ստեղծվել և վերլուծվել է Դատարանի լսած բազում զեկույցներով, որոնց վերաբերյալ բազմաթիվ փաստաթղթեր են ներկայացվել: Այս աղբյուրների գրեթե սպառիչ մատենագիտությունը մշակվել է Պրոֆեսոր Ռ. Գ. Հովհաննիսյանի կողմից. Հայոց Հոլոքոստ, Քեմբրիջ, Մասաչուսեթս, 1981 թ.:

Չհաշված Օսմանյան արխիվները, որոնք անմատչելի են. հիմնական փաստաթղթերը հետևյալն են՝

- Գերմանական արխիվները, որոնք, հաշվի առնելով Գերմանիայի կարգավիճակը, որպես Օսմանյան կայսրության դաշնակից, ունեն առաջնային նշանակություն: Մասնավորապես արժանի է նշել Յոհաննես Լեփսիուսի, դոկտոր Արմին Վեգների, 'Deutscher Hilfsbund' բարեգործական կազմակերպության, դոկտոր Յակոբ Կյունցլերի, լրագրող Stuermer, դոկտոր Մարտին Նիպաջի, միսիոներական Էրնեսթ Քրիստոֆելի գեներալ Լիման Ֆոն Սանդերսի վկայություններն ու զեկույցները: Վերջինինս վերաբերում է նրան, թե ինչպես են խնայվել Զմյուռնիայի և Անդրիանապոլսի հայերը իր վճռական անձնական միջամտության արդյունքում

- Գերմանիայի դիվանագիտական և հյուպատոսական աշխատակազմի զեկույցները, ովքեր հայերի՝ Էրզրումում, Հալեպում, Մամսունում և այլն ցրվածության պայմանների ակնատեսներն են եղել:

- Ամերիկյան արխիվները, որոնք նույնպես վերը նշվածները հաստատող լայնածավալ նյութ են պարունակում (միսիոներների, հյուպատոսների և բարեգործական կազմակերպությունների գեկույցները) և «Թուրքիայի նեքին գործերը, 1910-1919 թթ., Ռասայական խնդիրներ», Պետդեպարտամենտ և Կոստանդնուպոլսում Ամերիկայի դեսպանի հուշերը, Հենրի Մորգենթաու:
- Բրիտանական իշխանությունների՝ այս դեպքերի մասին Վիսկոնսո Բրիսի Կապույտ Գիրք, հրատարակված 1916 թվականին
- Ունիոնիստների (Իթթիհադիստների) Դատավարության րոպեները՝ բերված Օսմանյան Կայսրության պարտությունից հետո, Թուրքիայի կառավարության կողմից: Այս դատավարության ժամանակ, որը տեղի է ունեցել 1919 թվականի ապրիլ և հուլիս ամիսների միջև ընկած ժամանակահատվածում, Թուրքիայի կառավարությունը տեղահանությունների և կոտորածների ապացույցներ է հավաքել և փորձել մեծամասնությանը նաև բացակայությամբ դատել ռազմական դատարանի կողմից: Դատարանը մեղավոր է ճանաչել ամբաստանյալներին, այդ թվում՝ Թալեաթին, Էնվերին և Ջեմալին, ովքեր մահապատժի են դատապարտվել հեռակա կարգով:
- Ջարդերից չորս ողջ մնացածների կողմից Դատարանին ներկայացված գեկույցները, ովքեր այս իրադարձությունների միջով անցել են երեխա ժամանակ:

IV. Թուրքական փաստարկներ

Դատարանն ուսումնասիրել է իրեն ներկայացված փաստաթղթերում տեղ գտած փաստարկները:

Թուրքիայի կառավարության կողմից Հայոց Ցեղասպանության հերքումն էականորեն հիմնված է հետևյալ փաստարկների վրա՝ զոհերի ցածր գնահատականը, հայ հեղափոխականների պատասխանատվությունը, հակընդդեմ մեղադրանքները, դիտավորության ժխտումը:

- 1914 թ Օսմանյան կայսրությունում բնակվող հայերի թվաքանակը տարբեր կերպ է գնահատվել. Հայոց պատրիարքարանի կողմից՝

2,100,000, Ա Թոյնբիի՝ 1,800,000, և մոտ 1,300,000՝ թուրքերի կողմից: Չնայած զոհերի թվի տարբեր գնահատականների, հայերն ու գրեթե բոլոր արևմտյան փորձագետները համաձայնության են գալիս այս համամասնությամբ՝ բնակչության մոտ երկու երրորդը: Թուրքերը պնդում են, որ «փոխանցման» հետևանքները մի շատ ավելի փոքր մասշտաբի էին, որի արդյունքում բնակչության 20-25 տոկոսի անհետացման պատճառն, ընդհանուր առմամբ, պատերազմական վատ պայմաններն էին: Թուրքիան նաև նշում է, որ ծանր կորուստներ են եղել մահմեդական կողմում: Այս փաստարկն, ըստ երևույթին, անտեսել է այն փաստը, որ հայերը գրեթե ամբողջությամբ անհետացել են Անատոլիայից: Ներկայումս Թուրքիայի բնակչությունը շուրջ 45 միլիոն, որոնցից 100.000-ից քիչ հայեր են:

- Պատասխանատվությունն իր վրայից գցելու համար Թուրքիայի կառավարությունը պնդում է, որ հայերը պատերազմի ժամանակ խռո-վության ապստամբության կոչեր, ինչպես նաև դավաճանություն են կատարել: Ամեն դեպքում, Դատարանը գտել է, որ միակ զինված գործողությունները, որոնք ձեռնարկվել են Օսմանյան Կայսրությունում, եղել են 1915 թվականի ապրիլի Սասունի ապստամբությունը և Վանի դիմադրությունը:

- Թուրքիայի կողմից բարձրացված մեկ այլ փաստարկ է հայերի հանդեպ այն մեղադրանք, որ նրանք են ենթադրաբար ցեղասպանություն գործել թուրքերի դեմ: Ճիշտ է, 1917 թվականին (այսինքն՝ հայերի տեղահանությունների և զանգվածային ջարդերի ավարտից մեկ տարի և ավել) մի շարք թուրքական գյուղեր ոչնչացվել են հայկական զորքերի կողմից: Դատարանը գտնում է, որ այս գործողությունները, չնայած դատապարտելի են, բայց չեն կարող ցեղասպանություն համարվել:

Բացի դրանից, Դատարանը նշում է, որ այս գործողությունները կա- տարվել են հայերի նկատմամբ տառապալի կոտորածներից զգալի ժամանակ անց:

- Վերջապես, Թուրքիան մերժում է դատավորության առկայությունը՝ կասկածի տակ դնելով Ներքին գործերի նախարարի Թալեաթի կեղմից ուղարկված հինգ հեռագրերի իսկությունը, որոնք Դատարանի կողմից նշանակված փորձագետների կողմից որպես իսկական են վավերացվել 1921 թվականին, Բեռլին-Շարլոտենբուրգում՝ Սողոմոն Թեհլերյանի դատավարության ժամանակ: Թեհլերյանը արդարացվել է Թալեաթի սպանության համար՝ երիտթուրքերի կողմից մարդկության դեմ հանցագործությունների տեսանկյունից: Գերմանիայի դեսպան Վանգենհայմն իր հերթին է կասկած չի թողել, որ 1915 թվականի հուլիսի 7-ի դեպքը մտադրված էր. «այն հանգամանքները և այն ձևը, որով տեղահանությունները կատարվել են, այն փաստն են մատնացույց անում, որ կառավարությունն իսկապես հետապնդել է Օսմանյան Կայսրությունում հայոց ազգի բնաջնջման նպատակը» (նամակը վերաբերում է տեղահանության միջոցների ընդլայնմանն այն մարզերի նկատմամբ, որոնք չեն գտնվում թշնամու հարձակման սպառնալիքի տակ [No. 106 in the collection Deutschland und Armenien, 1914-1918] Վիլհելմստրաս, արխիվներ, հրատարակված Լեպսիուսի կողմից):

1971 թվականին, Միավորված ազգերի Մարդու իրավունքների հանձնաժողովը խնդրել է խորականության դեմ պայքարի և փոքրամասնությունների պաշտպանության ենթահանձնաժողովին, ներառյալ փորձագետները, ստանձնել «ցեղասպանության հանցագործության կանխման և պատժի հարցի ուսումնասիրումը»:

1973 և 1975 թվականներին երկու միջանկյալ հաշվետվությունները, որոնք ներկայացվել են հատուկ զեկուցողի ենթահանձնաժողովի կողմից պարունակում են մի պարբերություն 30, որը շարադրված է հետևյալ կերպ. «Մեր ժամանակներում ուշադրություն պետք է դարձվի հայերի կոտորածին՝ որպես քսաներորդ դարի առաջին ցեղասպանության վերաբերող բավականին առատ փաստաթղթերի գոյությանը»:

1979 թվականին Հանձնաժողովին ներկայացված վերջնական զեկույցի մեջ, վերոհիշյալ 30-րդ պարբերությունը հանված է:

Հանձնաժողովի նախագահը նկատել է, որ այդ բացթողումը տեղիք է տվել այնպիսի մի բողոքի ակիբի, որ դրա հետևանքներն այնպիսի չափերի էին հասնում, որոնք, հնարավոր է, չեն նախատեսվել հեղինակի կողմից: Ուստի, նա հրավիրել է զեկուցողին, իր զեկույցի վերջին գրառումներն կատարելիս չմոռանալու այս արձագանքը և այդ բացթողմանը հետևող հանձնաժողովի պատվիրակների կողմից կատարված հայտարարությունները:

Հատուկ զեկուցողը երբեք չի ավարտել իր զեկուցման առաքելությունը և ենթահանձնաժողովը, Տնտեսական և սոցիալական խորհրդի թիվ 1983/33 Բանաձևի համաձայն, նշանակել է մեկ այլ զեկուցողի՝ տալով ամբողջովին վերանայելու և ցեղասպանության հանցագործության կանխման և պատժի հարցի ուսումնասիրությունը թարմացնելու հրահանգ:

Դատարանը գտել է, որ թուրքական պատվիրակությունը, հակառակվելով վերոհիշյալ 30-րդ պարբերության ընդունմանը, էականորեն առաջ է քաշել հետևյալ փաստարկները՝

- պնդված փաստերը պատմական ճամբարության խեղաթյուրում են
- ցեղասպանություն տերմինը կիրառելի չէ, քանի որ այդ դեպքերը ջարդեր չեն եղել, այլ պատերազմական գործողություններ
- և, վերջապես, որ վերադառնալով այն իրադարձություններին, որոնք տեղի են ունեցել այնքան վաղուց, որքան դարակազմը է, միայն վատ զգացողություններ կարող է առաջացնել: Առաջին երկու կետերը, որոնք փաստերի և օրենքի հետ էին առնչվում, Դատարանն ուսումնասիրեց գործում ներկայացված փաստարկները մինչ այդ և վստահ է, որ նման կերպ նպաստել է Մարդու իրավունքների Հանձնաժողովի ցանկությանը՝ թույլ տալու ենթահանձնա-ժողովին ամբողջովին կատարելու իր առաջադրանքը՝ հաշվի առնելով իրեն ներկայացված ամբողջ նյութը Երրորդ կետի վերաբերյալ, Դատարանը կարող է միայն նշել, որ վերը մեջբերված 30-րդ պարբերությունն ընդունելուց հրաժարումը հեռու է այն մտահոգությունից, որ այն կարող է բուռն արձագանքի տեղիք տալ:

I. Դատարանը հայ ժողովրդի իրավունքների մասին նշում է, որ հայ ժողովրդի առանձին խմբեր, որոնք ջարդերի և այլ վայրագությունների զոհեր են եղել կազմում են ժողովուրդների իրավունքի շրջանակների մեջ մտնող ազգ:

II. Այսօր, ՄԱԿ-ի կանոնադրության հոդված 1. S2 և 1976 թվակա- նի հուլիսի 4-ին Ալժիրում ընդունված Ժողովուրդների իրավունքների Համընդհանուր հռչակագրի դրույթներին համապատասխան՝ այս ժողովուրդն ունի ինքնորոշման իրավունք: Դա ընկած է միջազգային հանրության և առաջին հերթին Միավորված ազգերի կազմակերպության վրա՝ ձեռնարկելու բոլոր անհրաժեշտ միջոցները այս հիմնարար իրավունքի պահպանումն ապահովելու համար, ներառյալ այն միջոցառումները, որոնց առաջնային օբյեկտը պետք է լինի տվյալ իրավունքի արդյունավետ իրագործումը:

Դատարանը ցանկանում է շեշտել Թուրքիայի Հանրապետության վրա դրված հատուկ պարտավորությունները, որոնք բխում են ժողովուրդների իրավունքի ընդհանուր կանոնից, ինչպես նաև անհատական պայմանագրերից, որոնց նա մասնակից է դարձել և որոնք թվագրվում են գրեթե հարյուր տարի: Մրա հետ կապված, Դատարանը հատուկ ուշադրություն է դարձնում այն փաստին, որ Բեռլինյան պայմանագրի հոդված 61-ի ուժով վերը նշված Հանրապետությունը պարտավորությունների մեջ մտավ՝ դեռ 1878 թվականին՝ հայ ժողովրդի համար նախատեսելով Օսմանյան կայսրությունում միջազգային հանրության վերահսկողության և պաշտպանության ներքո գոյատևելու իր իրավունքի պահպանումն ապահովող ռեժիմ: Դատարանը նաև նշում է որ, Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ հայ ժողովրդին տրված ինքնորոշման խոստումները չեն պահպանվել, քանի որ միջազգային հանրությունը անփութաբար թույլ տվեց հայկական պետության անհետացումը, որն ըստ էության ճանաչվել էր թե՛ դաշնակից պետությունների, թե՛ համագործակցող պետությունների և թե՛ Թուրքիայի կողմից Բաթումի պայմանագրում: Այն փաստը, որ այս պետության՝ ճանաչված տարածքում որպես միջազգային

հանրության անդամի խաղաղ գոյության իրավունքը չի պահպանվել ոչ ավելին, քան Օսմանյան կայսրությունում հայ ժողովրդի խաղաղ գոյության իրավունքը, չի կարող, այնուամենայնիվ, համարվել հայ ժողովրդի իրավունքների արդյունավետ մարում կամ այս ժողովրդի նկատմամբ միջազգային հանրության պատասխանատվության վերացում:

Դատարանը նշում է, որ ժողովրդի ճակատագիրը երբեք չի կարող դիտարկվել որպես զուտ ներպետական խնդիր, ինքնիշխան պետությունների (չնայած, որ բարի նպատակներով են տոգորված) քմահաճույքին թողնելու առարկա: Այս ժողովրդի հիմնարար իրավունքներն ուղիղ կապ ունեն միջազգային հանրության հետ, որը կոչված է և պարտավոր է ապահովել այն, որ տվյալ իրավունքները հարգվեն, մասնավորապես, երբ դրանք բացեիքաց մերժվում են անդամ պետություններից մեկի կողմից: Տվյալ դեպքում, այս եզրակացությունը ավելի է հաստատվում այն փաստով, որ նույնիսկ մինչև Միավորված ազգերի կազմակերպության կողմից ազգերի ինքնորոշման իրավունքի ուղղակիորեն ամրագրումը, հայ ժողովրդի իրավունքներն արդեն իսկ ճանաչվել էին մտահոգված պետությունների կողմից միջազգային հանրության ներկայացուցիչների վերահսկողության ներքո:

III. Պատասխանատվությունը Ցեղասպանության համար

ա) Ցեղասպանության համար պատասխանատվության համար կիրառելի ընդհանուր կանոններ:

Համաձայն Ցեղասպանության հանցագործությունը կանխարգելելու և պատժելու մասին կոնվենցիայի, որն ընդունվել է 1948 թվականի դեկտեմբերի 9-ին, Միավորված ազգերի Գլխավոր Վեհաժողովի կողմից, ցեղասպանությունը «միջազգային իրավունքի ներքո գտնվող հանցագործություն է», «անկախ նրանից կատարվել է այն խաղաղության, թե պատերազմի ժամանակ» (Հոդված 1):

Ցեղասպանություն նշանակում է հետևյալ գործողություններից ցանկացածը՝ կատարված ազգային, էթնիկական, ցեղական կամ կրոնական որևէ խմբի, որպես այդպիսին, լրիվ կամ մասնակի ոչնչացման մտադրությամբ.

1. այդ խմբի անդամների սպանությունը,
2. այդ խմբի անդամներին մարմնական լուրջ վնասվածքներ կամ մտավոր վնաս պատճառելը,
3. որևէ խմբի համար կյանքի այնպիսի պայմանների միտումնավոր ստեղծումը, որոնք ուղղված են նրա լրիվ կամ մասնակի ֆիզիկական ոչնչացմանը,
4. այդ խմբի միջավայրում մանկածնությունը կանխելուն միտված միջոցների իրականացումը,

(Հոդված 2) Հոդված 3-ի համաձայն՝

Պատժելի են հետևյալ արարքները՝

1. ցեղասպանությունը,
2. ցեղասպանություն կատարելու նպատակով դավադրությունը,
3. ցեղասպանության ուղղակի և հրապարակային հրահրումը,
4. ցեղասպանություն կատարելու փորձը,
5. հանցակցությունը ցեղասպանության կատարման մեջ:

Եվ վերջապես 4-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ անձն, ով մեղավոր է վերը նշված ակտերից և որևէ մեկով, պատժվում է անկախ նրանից, թե վերջինս համարվում է սահմանադրորեն պատասխանատու դեկավար, պաշտոնատար թե մասնավոր անձ:

Դատարանը գտնում է, որ այս դրույթները պետք է ընդունվեն, որպես որոշիչ հանգամանքներ, որոնցով ցեղասպանությունը պետք է պատժվի ազգերի իրավունքի համապատասխան, անկախ այն այն ամենից, որ գոյություն ունեն որոշ, ավելի լայն սահմանումներ:

Սույն կոնվենցիան պաշտոնապես ուժի մեջ է մտել 1951 թվականի հունվարի 12-ին և Թուրքիայի կողմից վավերացվել է 1950 թվականի հուլիսի 31-ին: Մրանից, այնուամենայնիվ, չպետք է եզրակացնել, որ ցեղասպանության գործողությունները չեն կարող օրենքի մեջ մեղադրական եզրակացության օբյեկտ լինել, եթե նման գործողությունները տեղի են ունեցել կամ մինչև կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելը, կամ այն պետության տարածում, որը չի վավերացրել նշված Կոնվենցիան:

Չնայած ճիշտ է, որ Կոնվենցիան պարտավորությունները ստորագրած պետության վրա է դնում հանցագործությունը կանխելու կամ պատժելու պարտականությունը, որը սահմանված չէ որևիցե այլ փաստաթղթով, այն, այնուամենայնիվ, պետք է գնահատվի որպես դեկլարատիվ օրենք այն առումով, որ ինքնին դատապարտում է ցեղասպանությունը:

Այս փաստաթղթի դեկլարատիվ ուժը ծագում է բուն Կոնվենցիայի ձևակերպումից: Նախաբանում, պայմանագրի կողմերը ճանաչում են, որ «պատմության ընթացքում ցեղասպանությունը ծանր վնասներ է հասցրել մարդկությանը» և հոդված 1 «հաստատում», որ ցեղասպանությունը ազգերի իրավունքով հանցագործություն է հանդիսանում: Տվյալ հաստատումը պարտադիր ենթադրում է, որ այս հանցագործությունը գոյություն է ունեցել մինչև 1948 թվականի դեկտեմբերի 9: Ավելին, այն ընդհանուր առմամբ ընդունված է պետությունների միջազգային իրավական դոկտրինների կողմից, որն

արտացոլում է պետությունների կոլեկտիվ գիտակցության անհերքելի իրողությունը: Այդքան էլ կարևոր չէ, որ «ցեղասպանություն» տերմինը միայն վերջերս է արժևորվել: Միակ կարևորություն ունեցող կետն այն է, որ նկարագրված գործողությունները արդեն վաղուց դատապարտվել են:

Երբ նման դեկլարատիվ ուժն ընդունվի, Դատարանից չի պահանջվի սահմանել Կոնվենցիայի կողմից ամրագրված ցեղասպանությունն արգելող կանոնի ծագման ճշգրիտ ամսաթիվ: Բավարար կլինի

Դատարանի նպատակների համար սահմանել, որ տվյալ կանոնը անվիճելիորեն ուժի մեջ է եղել, երբ տեղի են ունեցել դրանում նկարագրված ջարդերը: Իրոք, այն այդ գործողություններից, որոնք կատարվել են և հայտարարություններից, որոնք ծագել են Հայկական հարցից, որքան էլ որ արդարացված դրանք կարող են լինել կամ չլինել կամ եղել են տարբեր պատճառներով, հստակորեն պահանջում է, որ «մարդասիրական օրենքները» դատապարտեն Օսմանյան կառավարության սխտեմատիկ բնաջնջումների քաղաքականությունը: Դատարանը ցանկանում է այս առումով ընդգծել, որ նման օրենքները, որքան էլ ներկա պահին ճնշող լինի անհրաժեշտությունը դրանց ձևականացման հանդեպ, արտացոլում են ոչ միայն իմպերատիվ բարոյական և էթիկայի կանոններ. դրանք նաև ցուցաբերում են պոզիտիվ իրավական պարտավորություններ, որոնք պետությունների կողմից չեն կարող անտեսվել այն ենթատեքստով, որ դրանք ձևականորեն ամրագրված չեն եղել պայմանագրում, ինչպես դա հաստատվում է պատերազմ վարելու Մարտենսի օրինակն իրավունքի այս բնագավառում:

Դեռ ավելին, Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ կատարված հանցագործությունների դատապարտումը հաստատում է պետությունների հավատքը, որ նման հանցագործությունները չեն կարող իրավաբանորեն հանդուրժվել չնայած, որ ոչ մի գրված օրենք ուղղակիորեն չի արգելում դրանք: Այս առումով Դատարանը հիշեցնում է, որ նման դատապարտումը իրականացվել է մարդկության դեմ հանցագործությունների նկատմամբ, ինչպես օրինակ պատերազմական հանցագործությունները: ավելին, պետք է ընդգծել, որ Սևրի պայմանագրի 230-րդ հոդվածը հստակորեն նշում է Թուրքիայի պատասխանատվությունը թուրքական տարածքներում հավերժացրած ջարդերի վերաբերյալ: Իհարկե այս պայմանագիրը չի վավերացվել, և հետևաբար պատժի պարտավորությունը, որն այն նախատեսում էր, երբեք չի իրագործվել: Մակայն, այս փաստը չի նվազեցնում այսօր այդ պայմանագրի բովանդակությամբ մեզ տրված հստակ դրսևորումից, որ այն ժամանակի պետություններն իրականում հասկացել են այն հանցագործության անօրինական բնույթը, որը մենք այժմ անվանում ենք ցեղասպանություն: Այս պատճառների հիման վրա, Դատարանը գտնում է, որ ցեղասպանությունն օրենքով արգելված է եղել դեռ հայ ժողովրդի առաջին ջարդերի ժամանակներից, քանի որ 1948 թվականի կոնվենցիան ծառայում էր միայն դրան ձևական բնույթ հաղորդելու նպատակին և իրականում, օրենքի գերակայության որակյալ ձևակերպման մեջ, որը կիրառելի է այն փաստերի համար, որոնք ստեղծում են մեղադրանքի հիմքը, առաջ են քաշվել մինչև այս դատարանը:

բ) Հայ ժողովրդի ցեղասպանության մեղադրանք

Հետևյալ դիտարկումները, կարծես թե անհրաժեշտ են ապացույցների քննության ժամանակ, որոնք ներկայացված են Դատարանին, որոնց էությունը ներկայացված է ստորև՝ Ոչ մի կասկած չի կարող լինել, որ հայերը ցեղասպանության արգելման կանոնի սահմանման շրջանակներում որոշակի ազգային խումբ են կազմում: Այս եզրակացությունն էլ ավելի ակնհայտ է, քանի որ նրանք հանդիսանում են այն ժողովուրդը, որը պաշտպանված է ազգերի ինքնորոշման իրավունքով, որն անհրաժեշտաբար ենթադրում է, որ նրանք նաև կազմում են մի խումբ, որի ոչնչացումը արգելված է ցեղասպանության վերաբերյալ օրենքի ուժով:

Կասկած չկա նաև ցեղասպանությունը կազմող ֆիզիկական գործողությունների իրողության մեջ: Խմբի անդամների սպանության, նրանց ֆիզիկական և հոգեբանական ամբողջականության վրա հարձակումների, այդ խմբի ենթակայության փաստը այն պայմաններին, որն անպայմանորեն տանում է մահվան, ուղղակիորեն ապացուցված է Դատարանի քննությանը հանձնված լիարժեք և հստակ ապացույցներով:

Խմբի ոչնչացման հատուկ մտադրությունը, որպես այդպիսին, որը ցեղասպանության հատկությունն է հանդիսանում, նույնպես սահմանվում է: Ձեկույցներն ու փաստաթղթային վկայությունները հստակորեն ցույց են տալիս հայ ժողովրդի մեթոդական բնաջնջման քաղաքականությունը, բացահայտելով 1948 թվականի դեկտեմբերի 9-ի Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածում հիշատակված անմիջական մտադրությունը:

Քաղաքականությունն ազդեցություն ունեցավ այն գործողությունների վրա, որոնք անհերքելիորեն պայմանավորված էին Թուրքական կամ Օսմանյան իշխանություններով, մասնավորապես 1915-1917 թթ. ջարդերի ժամանակ: Դատարանն այնուամենայնիվ մի կողմից նշում է, որ ի հավելումն պաշտոնական իշխանությունների կողմից իրագործած վայրագությունների, նրանք չարամտորեն տարածում էին նաև քարոզչություն և այլ միջոցներ քաղաքացիական բնակչությանը խրախուսելու համար՝ հայերի դեմ ցեղասպանություն իրականացնել: Այն նաև նշել է, որ իշխանություններն ընդհանուր առմամբ ձեռնպահ

են մնացել միջամտությունից, որպեսզի կանխեն կոտորածը, չնայած՝ ունեցել են դրա իրավունքը, կամ մեղավորներին պատժելուց՝ բացառությամբ ունիոնիստների դեմ դատավարությունների: Այս մոտեցումը կազմում է հանցագործության հրահրում և քրեական անփութության, և պետք է դատել արդեն իսկ կատարված և ցեղասպանության դեմ օրենքի գործողության առարկա հանդիսացող հանցագործությունների խստության չափով:

Ներկայացված փաստերի հիման վրա Դատարանը գտնում է, որ ջարդերն արդարացնելու նպատակով թուրքական կառավարության կողմից ներկայացված տարբեր մեղադրանքները (ապստամբություն, դավաճանություն և այլն) անհիմն են: Ամեն դեպքում, շեշտված է, որ նույնիսկ գոյություն ունեին այնպիսի հիմնավորված մեղադրանքներ, որոնք ոչ մի կերպ չէին կարող արդարացնել իրականացված ջարդերը:

Ցեղասանությունը հանցագործություն է, որը չի ընդունում և ոչ մի արդարացում և հիմնավորվածություն: Տվյալ պատճառներով Դատարանը գտնում է, որ թուրքական իշխանությունների վրա դրված հայ ժողովրդի ցեղասպանության մեղադրանքը հիմնված է որպես փաստիցի հիմք: c) Ցեղասպանության հետևանքները Դատարանը հիշեցնում է, որ ինչպես մարդկության դեմ մյուս բոլոր հանցագործությունների դեպքում, ցեղասպանությունն ըստ սահմանման մի հանցագործություն է, որի նկատմամբ չի կարող կիրառվել ընդհանուր միջազգային իրավունքի ուժով սահմանված և ոչ մի վաղեմության ժամկետ, ինչպես ամրագրված է Պատերազմական և մարդկության դեմ հանցագործությունների համար վաղեմության ժամկետների կիրառման անթույլատրելիության վերաբերյալ Կոնվենցիայում, որն ընդունվել է 1968 թվականի նոյեմբերի 26-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից:

Բոլոր նրանք, ովքեր պատասխանատու են ջարդերի համար, անկախ նրանից նրանք սահմանադրորեն պատասխանատու ղեկավարներ են, պաշտոնատար անձինք թե մասնավոր անձինք, տույժերի ենթակա սուբյեկտներ են, որոնք պետությունները պարտավոր են իրականացնել, որպեսզի պահպանեն արդարադատության ապահովման իրականացմանը կցված երաշխիքները:

Տույժերի հարցից գատ, ցեղասպանությունը հանդիսանում է նաև ժողովուրդների իրավունքի խախտում, որոնց նկատմամբ թուրքական իշխանությունը պետք է իր վրա պատասխանատվություն վերցնի: Այս դիրքից բխող նրա առաջնային առաքելությունն ընկած է իր վրա դրված պարտավորությունների հիմքում, որպեսզի փաստերն ընդունվեն առանց դրանք կեղծելու փորձերի և որ դատապարտվի տվյալ ակտի իրականացումը:

Դատարանը կցանկանար հատուկ ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ միջազգային պրակտիկան թուրքիայի նկատմամբ կիրառվել է անհն ժամանակներից սկսած, որոնք ունեն իրավական հիմք՝ հաստատելու, որ պետության ինքնությունն ու շարունակականությունը չեն վնասվել նրա պատմության ցնցումներից մինչև Օսմանյան Կայսրության անկումը: Ոչ իր տարածքային կորուստները և ոչ էլ իր քաղաքական համակարգի ճանաչումը այնպիսին չէին, որ ուշադրությունը շեղեին իր՝ ժողովուրդների իրավունքի սուբյեկտ լինելու փաստից: Հետևաբար, չի կարող ենթադրվել, որ հաջորդող թուրքական կառավարությունները, սկսած քեմալական հանրապետության սահմանադրությունից իրավունք ունեն հրաժարվելու իրենց վրա պարտականություն վերցնելուց, որը մնում է այն պետության հետ, որ նրանք ներայացնում են միջազգային հանրությանը: Դատարանը նաև նշում է, որ հայ ժողովրդի կամ իրենց իրավունքների պաշտպանության պատասխանատվությունը բաժանած պետությունների պահվածքի և հայտարարությունների մեջ ոչինչ չի կարող մեկնաբանվել որպես մեղադրանքի ալիք ցեղասպանության մեջ մեղավորների համար: Ինչպես իր նախորդները, ներկայիս թուրքական կառավարությունը հետևապես պարտավոր է իր վրա վերցնել այս պատասխանատվությունը:

Նմանատիպ հանցագործությունները խախտում են այն պարտավորությունները, որոնք այդքան անհրաժեշտ են միջազգային հանրության համար, որ պետությունների պատասխանատվության մասին վեջերս մշակված հոդվածի հեղինակները պետությունների պատասխանատվության օրենքի իմաստով արդարացիորեն բնութագրել են որպես «պետությունների միջազգային հանցագործություն», այլ կերպ ասած, որպես սովորական քրեական իրավունքի դաշտից դուրս հանցագործություն: Որպես հետևանք և ինչպես իսկապես հաստատվում է հայ ժողովրդի նկատմամբ ունեցած միջազգային հանրության հատուկ պարտավորություններով, տվյալ հանրության յուրաքանչյուր անդամ իրավունք ունի կոչ անելու թուրքիային հետևել իր պարտավորություններին, և մասնավորապես, պետության կողմից ցեղասպանությունը պաշտոնապես ճանաչելուն: Բացի դրանից լիազորված է ձեռնարկելու օգնության և հոգուտ հայ ժողովրդի աջակցության ցանկացած միջոց, միաժամանակ չմեղադրվելով այլ պետության նեքին գործերին ապօրինի միջամտության մեջ, ինչպես նախատեսված է ժողովուրդների իրավունքով և Ալժիրի Դեկլարացիայով:

Եվ վերջապես ամբողջությամբ միջազգային հանրության և հատկապես ՄԱԿ-ի վրա է դրված ցեղասպանության ճանաչումը և հայ ժողովրդին այս առումով արակցություն ցուցաբերելը: Իրականում,

դա չի կարող ամբողջությամբ արդարացված համարվել, ոչ կանխելով իր ժողովուրդներից մեկի նկատմամբ նման հանցագործության իրականացումը, որից նա պարտավոր է պաշտպանել իր բոլոր պետություններին նույն եղանակով, և ոչ էլ հանդուրժելով նման հանցագործության անարդարացի հերքումը մինչ այսօր:

Հայերի ցեղասպանությունը, որը տեղի է ունեցել Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ իր տեսակի մեջ առաջինն էր տվյալ դարում, որի ընթացքում ցեղասպանությունը և դրա հետ կապված սարսափը, ավաղ, լայն տարածում գտան:

Նմանատիպ վայրագությունների իրականացումը չի սահմանափակվել այն հասարակությունների համար, որոնք հստակորեն կարող են բնութագրվել որպես թերզարգացած: Ի հեճուկս, որոշ դեպքերում դրանք իրականացվել են ամենազարգացած և գիտականորեն առաջադիմած համարվող ազգերի կողմից: Իրականում, ամբողջ 20-րդ դարի առավել նշանակալից օրինակ է համարվում առաջադեմ տեխնոլոգիաների և բարդ կազմակերպվածության օգտագործմամբ նացիստների կողմից եվրոպայի հրեաների ցեղասպանությունը. ցեղասպանություն, որը հազիվ երևակայելի մակարդակի մարդկային տառապանքներ առաջացրեց և որը վերջին հաշվով հանգեցրեց գրեթե վեց միլիոն մարդկանց ոչնչացման:

Նախորդ նիստերի ժամանակ Դատարանն առիթ է ունեցել դատապարտել էլ Սալվադորի ժողովրդի (1981 թվականի փետրվարի 11-ի որոշմամբ), Արևելյան Թիմորի մատերե ժողովրդի (1981 թվականի հունիսի 21-ի որոշմամբ) և Գվատեմալայի հնդիկ ժողովրդի (1983 թվականի հունվարի 31-ի որոշմամբ) ցեղասպանությունները:

Դատարանը նշում է, որ ցեղասպանության, դրա անմիջական գոհերին հասցված վնասների անդառնալի սխալներից վեր, առավել լուրջ հետևանքներ և առավել մտահոգիչ ազդեցություններ են ամբողջ մարդկության քայքայումն ու այլասերումը: Այս պատճառներով ի պատասխան այն հարցերի, որոնք դրված են Դատարանի առջև, այն սույնով գտնում է, որ

- հայկական բնակչությունը հանդիսացել և հանդիսանում է այն ժողովուրդը, որի հիմնարար իրավունքները, և անհատական և կոլեկտիվ, պետք է հարգվեն և կհարգվեն միջազգային իրավունքին համապատասխան;
- տեղահանությունների և ջարդերի ընթացքում հայկական բնակչության խմբերի ոչնչացումը կազմում է ցեղասպանության հանցագործությունը, որի համար կիրառելի չեն որևիցե վաղեմության ժամկետներ 1948 թվականի դեկտեմբերի 9-ի Ցեղասպանության կանխման և հանցագործության պատժի մասին կոնվենցիայի իմաստով: Ինչ վերաբերում է տվյալ հանցագործության դատապարտմանը, վերը նշված Կոնվենցիան դեկլարացիան է այն գոյություն ունեցող իրավունքի, որը հաշվի է առել մեղադրվող գործողությունների իրականացման պահին արդեն իսկ ուժի մեջ մտած կանոնները;
- երիտթուրքական կառավարությունը մեղավոր է տվյալ ցեղասպանության մեջ, 1915-1917 թթ. իրականացրած գործողությունների հետ կապված;
- հայերի ցեղասպանությունը նաև հանդիսանում է «միջազգային հանցագործություն», որի համար թուրքական կառավարությունը պետք է պատասխանատվություն կրի, առանց այդ պատասխանատվությունից խուսափելու նպատակով օգտագործելու այն պատրվակը, թե այդ պետությունն այլևս գոյություն չունի;
- այդ պատասխանատվությունը առաջին հերթին ենթադրում է ցեղասպանության և դրա հետևանքով հայ ժողովրդի կրած վնասների իրողության պաշտոնական ճանաչման պարտավորություն;
- Միավորված ազգերի կազմակերպությունը և դրա յուրաքանչյուր անդամ իրավունք ունի պահանջելու այս ճանաչումը և այս նպատակով աջակից լինել հայ ժողովրդին: